

היכל הוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון ל"ו | ניסן תשפ"ה לפ"ק

י"ל ע"י

כולל דיניות
משפט אברהם

לונדון

גליון
מוגדל
לכבוד החג

התוכן הוא רק
לעורך לב המעיין
ולא להלכה
למעשה

דבר המערכת

מתוך שבח והודאה להבורא ית"ש - הננו נותנים לפניכם היום ברכה מהני מילי מעלייתא דהתאמרו בבי מדרשא, ולרבות בירורי הלכה בשאלות הנוגעים למעשה, כאשר עיניכם תחזינה מישרים, דבר דבור על אופנו, לשמחת וחדות לב כל שוחרי התורה - אשר בוודאי יתענגו לאורה. ובעמדינו עתה בפרוס ימי הפסח הבעל"ט, על כן מצאנו לנכון ליעד את תוכן הגיליון להלכות מכירת חמץ והמסתעף. ומבואר בחז"ל (סנהדרין קא) כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר ודבר בעתו מה טוב, וכן אמרו ז"ל (עירובין נד) שמחה לאיש במענה פיו, ודבר בעתו מה טוב, אימתי שמחה לאיש - בזמן שמענה בפיו, ופירש"י: שיועד לדרוש הלכות חג בחג.

ובריש הלכות פסח (סי' תכט ס"א) 'שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום', ומבאר הב"י שנצטוונו בזה בפרט בדיני פסח וז"ל: דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום, כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתיהו מקמי הכי, ע"כ.

והשר שלום מבעלזא זי"ע אמר בפירוש מאמר חז"ל (סוטה יג:) כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו, ע"כ. שכוונת דבריהם שעל ידי מה שגומר ושונן את ההלכות של המצוה, זוכה לקיים את המצוה בשלימות.

וה"ר שע"י העסק בהלכות פסח, נזכה לקיים את כל המצוות כתיקונם וכמצותם.

ובהגדה של פסח אומרים: 'חכם מה הוא אומר - מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צווה ה' אלוהינו אתכם, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו', וברשע מה הוא אומר - מה העבודה הזאת לכם וכו' הקהה את שיניו, ואמור לו אילו היה שם לא היה נאלץ. ומפורסמת הקושיא מה החילוק בין החכם לרשע, ולמה משיבים את החכם ולומדים עמו הלכות פסח, ואילו הרשע ע"י שאלתו נעשה כופר בעיקר עד שהוציא את עצמו מן הכלל.

ונראה לומר בזה כי שאלת חכם חצי תשובה, והיינו במה שהראה שרצונו ללמוד ולשמע הלכות, וכמו שמפרט

המשך בעמוד ה'

על הפרק הלכות חג בחג

ע"י
הרה"ג ר' ברוך
אברהם עשתייב
שליט"א
ראה"כ ומרבי
היכל הוראה דבר
המשפט

סדר ערב פסח שחל בשבת

א. בהאי שעתא שחל ער"פ בשבת מקדימים לבדוק בליל שישי - ליל י"ג בניסן, ואם שכח ולא בדק בלילה בודק ביום שישי, אם נזכר בשבת שלא בדק, יש נידון בפוסקים אם מותר ע"י גוי שיטלטל הנר, בשו"ת אבני צדק (או"ח סי' נ') מתיר לבדוק ע"י שגוי שיטלטל הנר דלוק, אבל מהרש"ג (ח"ב סי' ע"ב) חולק ואוסר משום עובדא דחול, ומשום שמא יטה. [ובשכח לבדוק ונזכר ביו"ט מבואר בסי' תל"ה מחלוקת הפוסקים אם יבדוק ביו"ט או ימתין עד חוה"מ אם כבר ביטל החמץ].

ומבטלים ג"כ בשעת בדיקה [משנ"ב סי' תמ"ד סק"א], ומשיירין מזון ב' סעודות לצורך השבת, אבל שלש סעודות זמנה אחר מנחה, ואינה יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה, וכבר הכריע הרמ"א דבמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בבשר ודגים. ויש הרבה מנהגים האין מקיימין סעודה שלישית אם מחלקין סעודת שחרית לצאת בפת ואחר חצות אוכלים מאכלי פסח לצאת הדיעות שיוצאים רק בזמן המנחה, ונהרא נהרא פשטא.

ופסק המחבר דטוב לבער 'בערב שבת קודם חצות', ובמשנ"ב מבאר דלאו דוקא קודם חצות, אלא ר"ל בתחילת שעה שישת כמו בשאר שנים, [ובפסקי תשובות הביא בשם חיי אדם ודרושי הצ"ח דיש לבערו עד סוף שעה חמישית וכן עמא דבר], כדי שלא יבא לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות, והיינו דשריפת החמץ שעושים בכל השנים בערב פסח, עושים השנה בערב שבת.

המשך בעמוד ב'

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":

0333 613 6565

אפשר גם לשלוח שאלות באימיל:

dvarmishpot@gmail.com

שעות מענה בהיכל הוראה:

ימים א-ה:

משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ

ערב שב"ק:

משעה 10:00 עד 12:00

0333 613 6565

בראשות הגאון האדיר רבי נפתלי גוסביס שליט"א
ובהכוונת הגר"ש סג"ל שליט"א

ומבאר שהעצה בזה הוא שיפקיר הקרקע שתחת הפחי האשפה, ועי"כ אינו מונח ברשותו והגוי קונה החמץ שמונח בכליו.

ומן הענין לבאר מה שכתבו הפוסקים (הליכות שלמה) לענין להכשיר את השיניים למי שיש לו פילינג צריך להכשירם מהחמץ והיינו 'ע"י שישתה קודם פסח מעט מים שחומם הוא כמו שהוא רגיל לשתות בכל ימות השנה'. ומבאר שם וז"ל 'שכן נכון להחמיר שלא לאכול חמץ חם או חריף מעל"ע קודם הפסח אפשר באכילת דברים חמים או חריפים בפסח כגון 'חריין' מלבד צנון. (הליכות שלמה)

וכן כדי להכשיר הפילינג בערב פסח יש להיזהר שלא לאכול חמץ חם או דבר חריפים במעת לעת קודם ההכשר, כמו בהגעלת כלים. (אחרונים)

ובקונטרס בית נאמן בישראל (לער"פ שחל בשבת) מבאר למי שיש פילינג וכדו' דיש להחמיר (בער"פ שחל בשבת) שלא לאכול עם החמץ דבר חמים, או דבר חריף, [כדי שלא יבליע בשיניו] ועי"כ אחר אכילת החמץ יש לנקות השיניים היטב (באופן המותר בשבת בשו"ת מנח"י ח"ג סי' נ' מבאר דמברשת קשה אסור דכמעט א"א שלא יעשה חבורה בשבת, וכן מבאר שם לענין ניקוי כלים שצריך שיהא שלא יהא דומה לכלי של חול 'משום עובדא דחול', ורק אם הוכן לשבת אינו אסור. אולם מברשת בעלת שערות רכות יש מתירים דלא הוי פסיק רישיה דמוציא דם.) שלא ישאר בשיניו אפי' מעט חמץ, ורק אח"כ ימשיך הסעודה במאכלי פסח.

ולענין להכשיר השיניים בשבת והנידון הוא האם אסור מטעם מתקן מנא, ועי"ז מבאר דיש לדון שמוותרת בשבת זו קודם זמן איסור חמץ, דעדיין לא חל התיקון כיון שהאיסור אינו נעשה מיד אלא לאחר זמן, וגם התיקון שנעשה אח"כ הוא רק בזה דכי מטא עידן איסורא לא נמצא בשיניים שום תערובות של חמץ וכיון שכן אפשר דיש להקל וכו'. (הליכות שלמה פ"ח אות י"ח)

ומנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז) מתיר מטעם אחר שאינו נראה שהוא מתקן מנא כיון שנראה שלהדחה מתכוין. ויש מתירים רק ע"י שתית טיי חמה דבזה אינו ניכר דמתקן מנא. (כשאינו ניכר ששותה לשם הגעלה).

ולענין שיניים תוחבות, שיש להכשירם בערב שבת לפני חצות כבכל שנה, ואח"כ בשבת נזהר מרוטב חם שיד סולדת בו, וסמוך לזמן האסור 'רוחצם היטב ומערה עליהם חמים' שיהיו נקיים מחמץ בעין. (ומבאר שם דבכה"ג שאינו אוכל רק כזית פת חמץ לבד בשיניים בודאי א"צ יותר מהדחה היטב, [בזה שכבר הכשירם לפני שבת].)

מכירת חמץ ודינו

ב. פרטי הלכות 'מכירת חמץ' מסור לרב ומו"ץ, כדכתב בלקוטי מהרי"ח 'דכבר נהגו ישראל שאין מוכרין החמץ רק על פי תלמיד חכם'.

המוכרים ימכרו בלב שלם וידעו שהוא מכירה גמורה, ובקיצור שו"ע סי' קי"ד ס"א כתב וז"ל: 'ולא יהא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצוות אנשים מלומדה, אלא צריך שייגמור בדעתו שהוא מוכרו באת לגוי מכירה גמורה וחלוטה'.

אבל אינו אומר 'כל חמירא' בעת שריפת החמץ 'אלא ביום השבת ביטלנו', 'וצריך ליזהר לומר בשבת קודם זמן שריפת חמץ כמו כל שנה'. ואפי' כבר ביטל בער"ש צריך לחזור לבטל ביום השבת, שהרי חוזר וזוכה בפת שמשייר לצורך השבת, ויש לחוש שמא ישאר מהם מעט [משנ"ב ס"ק כב].

אם נשאר חמץ אחר האכילה, כתב המחבר (שם) שמבטלו וכופה עליו כלי עד מוצ"ש ומבערו, ומבאר המשנ"ב שאם יש גוי יתן לו החמץ, אבל לא יאמר לו בפירוש להוציאו משום איסור הוצאה. ובשעה חמישית יכול לטלטלו ולפררו לבית הכסא, אבל אחר שעה ששית שאסור ג"כ בהנאה הרי זה אסור בטלטול, ומ"מ יכול לומר לגוי שיזדקקו לנהר או לבית הכסא.

אבל דעת **החזו"א** (או"ח סי' קי"ח סק"ג) דמועיל השלכת לבית הכסא רק קודם זמן איסורו, אבל אחר זמן איסורו לא מהני השלכת לבית הכסא.

ומותר ליתן לגוי החמץ שנשאר במתנה (מחבר תמ"ד ס"ד), ואף שאסור ליתן מתנה בשבת, התירו זה לצורך מצוה (משנ"ב שם).

ואם נשאר הרבה חמץ וחושש ליתנו לגוי במתנה שמא לא יחזרנו לו לאחר פסח, נחלקו הפוסקים אם מותר למכרו לו, הובא לקמן.

ואם אין לו עצה אחרת מה לעשות עם חמצו, שאינו יכול להוציאו למקום הפקר וכדו', יש אומרים שיניח בשק וישפוך לתוכו חומר הפוגם, (חומר שאינו מוקצה) ועי"ז אינו ראוי לאכילה אפי' לאכילת כלב, ואינו עובר עליו.

וצריכים ליזהר שלא ליתנו **לאשפה השייך לו אפי' מונח במקום הפקר, כדי שלא ישאר בכליו, (או בכלי שיש לו שותפות בו)** אלא צריך שיהא אשפה שהוא מופקר לכל. (מקדש ישראל והזמנים)

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ק"ט) מאריך בענין זה וז"ל 'שנה זו תשל"ד שחל ער"פ בשבת וא"א להוציא החמץ הנשאר אחר הסעודה לרה"ר להפקירו או לבערו שם, וכשאין עכו"ם מצוי למסור את החמץ הנשאר, שואלים אם מותר להם להטיל את החמץ הנשאר לפחי הזבל העומדים בחצרות בתיהם והנה במדרוך הכשרות הנדפס ע"י ועד הכשרות בעיה"ק ירושלים ת"ו ראיתי כתוב שיש ליזהר שפחי האשפה ינוקו לפני שבת ולא להשתמש בהם יותר לפסולת ושיירי חשש חמץ, ואח"כ מאריך דהכל תלוי באיזה מדינה שיש מדינות דעירי' מספקת הפחי זבל לכל בתי העיר, ונשארים נכס של העיר,

[ויש לברר בזה **שלאחרונה בעירו חלקו העירי' לכל א' פחי אשפה** אם נשאר נכס של העיר, ונוגע אם מותר להניח שם חמץ, אבל אם מונחים בחצירו ג"כ אסור להניח שם חמץ דכליו של קונה אינו קונה בחצר המוכר כיבואר לק'.

ואפי' שהפחים שייך להעיר, ג"כ צריך להיות שהקרקע תחת הפחי האשפה, שייך לעירייה, ומאריך שם לתלות בנידון בכלי של קונה ברשות מוכר, האם צריך לומר לך וקני או נתינת רשות שיהיה ברשותו מועיל, (שנחלקו בזה בחו"מ סי' ר' ס"ג הנתנויות וש"ך) והוסיף שאפילו אם אמר לך וקני, תלוי ג"כ האם מועיל קנין חצר בגוי, כי כליו של קונה קונים לו מטעם חצר, ואם חצר קונה מטעם שליחות, הרי קיי"ל דאין שליחות לגוי.

וא"כ חזרה התמיהה למקומה, איך מותר לאכול בשבת חמץ שכבר נמכר לנכרי?

ויש שאומרים להגוי שמוכר רק מה שישאר אחר הסעודה. אבל אחרים הקשו, כי א"כ הדבר תלוי בברירה, וכבר כתבו הפוסקים שאם נוגע המכירה לדיני תורה לא אמרין יש ברירה. לכן יש נהגו לבקש רשות מהגוי אם יוכל לאכול מחמצו. ראה עוד בברורי הלכה דעת הפוסקים בזה.

וב'דעת תורה' כתב דיכול למכור הכל בערב שבת ע"י ברירה, דהיינו שעושה הקנין לפני שבת וחל למפרע לאחר שגמר לאכול בשבת, ולפ"ז הרווחנו דמה שאוכלים בשבת אינו שייך להגוי, דמה שאוכל נתברר דהוא שלו, ורק מה שנשאר נתברר ששייך להגוי, ובזה מהני ברירה לכו"ע, עי"ש.

מצות אכילת מצה

אם צריך שיהא המצה שלכם

ה. אין יוצאין במצה גזולה, וילפי' לה בגז"ש מחלה שצריך שיהא לכם דכתיב 'עריסותיכם', (מחבר ס' תנ"ד) וגם אינו יוצא מטעם מצוה הבאה בעבירה, כדכתב הערוך השלחן (ס' תנד סעי' י), וכן הביא הבה"ל דעת השאגת ארי' ס' צ"ד וכן דעת הלבוש דפסול של מצה גזולה הוא מטעם מצוה הבאה בעבירה. (ועי' בבה"ל שם בענין מרור הגזול).

והביה"ל (ס' תנד) מבאר שמסתמית השו"ע משמע שצריך לחזור ולברך, ובשו"ע הרב (שם סעי' ט) מביא דגם אוכל מצה 'שלא מדעתו' לא יצא, דשואל שלא מדעת גזול. [ומבואר בט"ז (שם) דיוצא דמצה שאולה, שהרי שאלה ע"מ לאכלה ולא להחזירה בעין וא"כ המצה שלו הוא].

ולפ"ז כתב הכף החיים (תנ"ד ס"ק מא) שישלם על מצה שאוכל כדי לצאת בו לכם מה"ת, דמעוות קונות מה"ת וכל כמה שלא נתן מעות לא קנה אלא מדרבנן ואנן בעינן לכם דאורייתא, [וכעין זה מצינו בפוסקים לענין ד' מינים, הובא במשנ"ב שם].

וכן כתב המשנ"ב (ס"ק טו) שאם גילה דעתו בשעת המכירה שהוא דחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה, ואח"כ מחזר על מעותיו והקונה דוחה אותו בלך ושוב ואינו נותן לו כספו, אינו קונה המצות ולכן אינו יוצא בהם יד"ח.

רבים האופים בתנור אחד יאמר כל אחד שתגיע מצתי לידו אני נותן לו במתנה, כדי שלא ישלם במצה גזולה (ב"י בשם הרוקח). ובערוך השלחן (ס' תנ"ט סעי' טז) מבאר דבדיעבד אם לא אמרו כן יוצאים ידי חובת במצות אלו, לפי שמסתמא מוחלים זה לזה.

אורח אצל בעה"ב, לשיטות הראשונים דהמתארח אצל חבירו אינו קונה האוכל, לפ"ז לא די במה שהוא מקבל רשות לאכול אצלו, לפי שאוכל מבעה"ב, לכן יזכה בעה"ב המצות לאורחו שיהא שלו, והעולם אינם מקפידים על זה (שפת אמת סוכה דף ל"ה ע"א).

סדר מכירת חמץ בערב פסח חל בשבת

ג. בסדר מכירה יש הרבה מנהגים בשנה זו, שאסור למכור בשבת משום מקח וממכר. דעת המהר"ם שיק (או"ח ס' קכ) שצריך למכרו ביום שישי בשעת החמישית כבכל השנים [כמו לענין ביעור שלא יבא לטעות]. ויש חולקים דכיון דהרבה חנויות עדיין פתוחים ומוכרים חמץ לאחר שעה שישיית ואיך יכולים למכור חמץ שאינו שלהם אלא שייך להגוי, וע"כ עושים המכירה לפני כניסת השבת, [עי' שו"ת אמרי יושר (ח"א ס' קמ"ו)].

ואם שכח למכור ביום שישי לפני הזמן בדיעבד רשאי למכור במשך כל היום. (דעת תורה)

ודעת הייטב לב בהגדת ייטב פנים דינים של ער"פ שחל להיות בשבת אות א' כתב 'נכון למכור החמץ לעכו"ם בזמן שמוכרים בשאר שנים וכו' עכ"ל,

וכ"כ בשו"ת קב חיים (ס' פ"ט) וז"ל הנה המנהג בעירנו פה"ק מאא"ז מהרא"י [הקול אריה זצ"ל] שלא למכור כלל שום דבר חמץ, רק מאז שנמכר בזמנו יעשו ויתנהגו כמו בכל ערב פסח ממש וכו', ואני מצאתי שכבר הורה כן מרן הגאון בעל הנודה ביהודה זצלה"ה בדרשותיו לשבת הגדול בספר דרושי הצל"ח למכור בזמנו כבכל שנה, בכדי שלא יטעה בשאר שנים וכו', ושאלתי מאז את פ"ק אמ"ו הגה"ק בעל קדושת יו"ט זצ"ל והמנהג בעירו [סיגוט] והשיב לי בקצרה וז"ל, ק' פה נוהגין כמבואר בספר ייטב פנים שמוכרין את החמץ ביום ו' כמו בשאר שנים וכו'.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג ס' כ"ו) כתב וז"ל 'המדקדקים ביותר ושאיין להם הפסד ימכרו החמץ בערב שבת בבוקר, וכן הדפסנו בעלה הנדפסת שנגמר עתה בדפוס הפרסם להגלילות וכפרים כדת מה לנהוג ולעשות' עכ"ל.

ודעת המהרש"ג בשו"ת (ח"ב ס' ע"ב) כתב וז"ל 'וכן אמרתי בדרשה להתיר למכור עד שעה ד' אחר חצות וכו', קיצור הדבר דעתי להתיר למכור בערב שבת אם יהיה ריוח לישראל עי"ז, ובאם לא יהיה ריוח כלל למה לא ניחוש לדברי השו"ע לעשות כמו בכל שאר ערב פסח'.

שכח למכור בער"ש

ד. מי ששכח למכור בער"ש נחלקו הפוסקים אם מותר למכור בשבת, כיון דכונתו אינו למקח וממכר רק להנצל מאיסורו, דעת החק יעקב (ס' תמ"ד סק"ח) דמותר אם אינו יכול ליתן לגוי במתנה, אבל דעת שו"ע הרב (ס' תמ"ח סעי' טז) שאסור למכור לגוי אפי' לצורך מצוה.

יש מבוכה באחרוני זמנינו, דכיון שנהגו למכור כל החמץ ביום שישי, ובשטר מפורש שמוכר כל חמצו שיש לו, א"כ איך יכולים לאכול חמץ בשבת שהמכירה כבר חל לפני כניסת שבת?

והנה, יש נידון בפוסקים אם איסור של מקח וממכר בשבת הוא רק אם עושה כל מעשה המכירה ביום השבת, אבל אם עשה המעשה מערב שבת רק שחלות הקנין הוא בשבת, האם אסור. ובשו"ת רעק"א (סימן קנ"ט) אסר לעשות קנין בדרך זה, ויש חולקים ע"ז וסברי דכיון שחלות הקנין חל בשבת ליכא איסור של מקח וממכר ומותר לעשותו בשבת, ולפ"ז יש עצה למכור כל חמץ בער"ש ויחול המכירה בשבת, אבל לא נוהגין כן אלא מוכרין הכל לפני כניסת שבת.

דבר ההלכה בענין מכירת חמץ

צריך שיגמור בדעתו שהוא מוכרו באמת להאינו יהודי מכירה גמורה וחלוטה.

ב) ויש הנוהגים ליתן מעות לרב שמוכר את החמץ, ובטעם הדבר כתב בשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סי' כב אות יז) שהוא כדי שתועיל המכירה גם לחמץ שלא בא לעולם, שבזה שמקבל הרב תשלום הרי נעשה דינו כפועל, והרי ק"ל שיד פועל כיד בעה"ב (ב"מ יב.) וזוכה בכל עת עבור הבעה"ב, וכמו שאם שכר פועל ללקט מציאות, אזי המציאות לבעל הבית כל זמן שלא חזר בו, ואף שהמציאות עדיין לא באו לעולם, ולכן בזה שממנה את הרב לשלוח למכור את החמץ שיש לו עכשיו ושיהיה לו אח"כ, והוא משלם שכר טרחת השליח, הרי נשתעבד לו אף לדבר שלא לעולם.

ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סי' טו) מוכיח את בני הכפרים המתעצלים למכור את חמצם לרב, ומוכרים בעצמם בכפריהם, וז"ל: 'חלילה לעשות כזה, כי כמה פעמים יזדמן שצריך לדעת איך לכתוב פרטי המקומות והחמוצים, והשו"ב הכפרי הלוא ידע הלכות שו"ב כראוי ולא הלכות פסח, וגם בין המורים ראיתי כאלה שטועים בפרטי כתיבת הצעטלען וכו', ועוד כי זה גזל גמור, דהלא ההכנסה ממכירת חמץ שייכת בכל תפוצות ישראל להרב, וכן ההכנסה מהכפרים שבגליל העיר שייכת לו וכו', ע"ש.

ג) מי שיש לו מניות (shares) בחברה של גוים המוכרים גם חמץ,

הנה נהגו בתפוצות ישראל למכור כל אחד חמצו אשר בביתו, ובמאמר זה נבוא לעיין בגדר מכירת החמץ שמוכר הרב לנכרי. ויש לציין בפשיטות שצריך כל אחד לסמוך בזה על רבו שלו, וזכות הרבים הסומכים עליו מסייעתו שלא תצא מכשול מתחת ידי. כמו שכתב בליקוטי מהרי"ח (הנהגת ער"פ) שכתב וז"ל: ואין צורך להאריך בדיני מבירת חמץ, שכבר נהגו ישראל שאין מוכרים החמץ רק על פי תלמוד חכם, ע"כ, ונביא איזה פרטי הלכות הנוגעים להמוכר חמץ, ומתוך כך יבוא בעז"ה למכור את החמץ באופן הראוי להלכה, ונציין שלא באנו לכתוב הלכה למעשה רק לעורר לב המעיין.

מצאנו כמה דרכים באופני המכירה במשך הדורות, שבתחילה היו נוהגים שכל אנשי העיר היו מוכרים את חמצם לרב העיר, והרב מכר אח"כ את החמץ לנכרי, ואח"כ נהגו שימכור הגוי הכל בדרך שליחות, שהאדם הבא לפני הרב ממנה בהרשאה - שנעשית על ידי קנין - את הרב כשליח למכור את החמץ בשליחותו. וחותרם על השטר, לצאת גם שיטת המקו"ח שסובר שלא מהני חתימה ע"י שליחות.

א) ומבואר בדברי הפוסקים שצריך שתהא המכירה גמורה ולא כאחית עיניים בעלמא, וכן הזהיר בקיצור שו"ע (סי' קיד ס"א) וז"ל: 'ולא יהא ענין מכירת חמץ אצל האדם כמו מצות אנשים מלומדה, אלא

ביורוי הלכה

א) ונראה שבזמן מן החת"ס היה כל אחד מוכר בעצמו לגוי ולא על יד הרב, וראה מה שכתב בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קיא) וז"ל: 'ומה שאני כותב ספק במכירה, מפני שיש במכירת חמץ כמה עיקולי ופשוטי, ומחוייב כל רב ומורה בכל שבת הגדול להורות לעם איך יאמרו ואיך יעשו שטר קנינים המועילים כמו שאנו רגילים פה וכו', אבל יען שאין מנהג הרבנים כך, אלא דורשים בשומר שמסר לשומר או קציצה וכדומה, והעם מוכרים עפ"י דרכם ומנהגם, ע"כ כתבתי בלשון ספק, ע"כ.

וכנראה מפני המכשולות המצויים, שאין כל אדם יודע את דרכי הקנינים שצריך ע"פ דין חו"מ, וכל פרטי הזהירות שצריך, לכן נהגו למכור על ידי הרב.

וראיתי מובא משו"ת ענין פחמא (או"ח סי' כב) שהביא וז"ל: וע"ד הענין של הרשאה, הנה שמעתי מחותני הראשון ז"ל הרב המאוה"ג מוה"ר ראובן ליב ז"ל, שהיה אב"ד בכמה קהלות וכו', ואמר לי בשם חותנו הרב הגאון הקדוש מוה"ר שרגא פייבל זצלה"ה ז"ע, שהיה אב"ד דפ"ק צ"ו, איך שהתעוודו יחד בווארשא עם הרב הקדוש בעל חידושי הרי"ם זצלה"ה, ודברו מזה איך שהמכירת חמץ לא נעשה כדין, באשר שהמוכרים בעלי חמץ, אשר יש ביניהם הרבה אנשים פשוטים ואינם מבינים כלל את כל הענין של המכירה, ובפרט שנעשה בחפזי שהזמן קצר לאיסור חמץ, וגם אף האנשים בני תורה, ג"כ נעשה אך לפנים ואינם מוכרים כלל בלב שלם, שהערך הוא איש עניי כמוכן, לכן הסכמו אצליהם לנהוג ע"פ שטר כזה, היינו שזאת יכולין ליתן להבין את כל איש ישראל, שימנה את הרב למורשה על כל מיני חמץ שלו, שיעשה הרב כפי הבנתו בענין המכירה, ואף שיציל אותו מאיסור ב"ב וכו', וזאת עושה כ"א בלב שלם, והרב המורשה עושה הכול ע"פ דין, שתהיה המכירה בהכשר על אופן היותר נאות, ע"כ.

ב) וזה תמוה למה נהגו להרשות את הרב על ידי מעשה קנין, הרי פסק המחבר (שו"ע חו"מ סי' קפב ס"א) שלעשות שליח למכור אין צריך לעשות קנין, אלא שמבואר ברמב"ם (פ"ה מהל' מכירה יא-יג) שנהגו ברוב המקומות להקנות גם היכן שאין צריכים קנין, וז"ל: קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמור בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרת לעשות דבר זה, אין צריך דבר אחר כלל, עכ"ל.

ובספר משפטי המכירה הביא שיש סוברים שצריך קנין מעיקר הדין, מכוח מה שנפסק (שו"ע חו"מ סי' קפב ס"ד) המרשה את חבירו להוציא את שלו מיד המחזיק בו, צריך ליקח לו בקנין שהרשהו, והיינו למה שנותן לו רשות לגבות דמי המכירה צריך קנין, כדי שתהא לו רשות לירד עם הלוקח. ומקשה שם שלפ"ז י"ל כן בכל שליחות שיכול להיות שיהיה דו"ד בין קונה להמוכר ויצטרך לידון גם לאחר מעשה המכירה, כמו כן נחייב למעשה קנין לתוקף המכירה, אלא כיון שסודו ה"ה שליחות ל"צ מעשה קנין, וא"כ ה"ה בזה דשחל לו למכור החמץ ל"צ שיתקיים ע"י מעשה קנין.

אלא שנראה לחלק בזה, שכן שאני מכירת חמץ שעושים מכירה גמורה, ועושהו בדרך שיחזיר הנכרי את החמץ לאחר הפסח, שאם רוצה להחזיק את החמץ לאחר הפסח צריך לשלם דמי החמץ, ונמצא א"כ שצורת המכירה אינו רק שליחות בעלמא, אלא צריך להיות נושא ונותן בין דברים עם הגוי בעיני התביעה, כיון שרוצה השליחות רק בדרך זה וא"כ נמצא שיהא בו תובע, ואיה"נ שלענין עצם המכירה היה מועיל גם בלא קנין, אבל כיון שצורת המכירה נעשתה בדו"ד הנוגעים גם לאחר הפסח, ולכן לתוקף קנין זה צריך לעשות קנין, ודו"ק.

ג) ויש מהפוסקים שסברו שאין חסרון במה שאינו מקנה את חמצו בכל לבו, לפי שבדיני מקח וממכר ידוע שאם עשה מעשה אמרינן 'דברים שבלב אינם דברים'. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' יח) וז"ל: ומה בכך, אפילו אם היה כוונתו להערמה, הגע בעצמך, ישראל ימכור לישראל סחורות באופן המועיל בחליפין, או בהקנות מקום, או במקום שספק קונה, ולא יסור המפתח, ויהיה בלב המוכר להערמה גמורה שמחשב בלבו לבטל המקח, ואח"כ יבואו לדין, וכי אנו משיחין בהערמה דיליה, הלא נקחה את שיניו בדין, ויוצא המקח מידו בע"כ, ונאמר שכבר זכה הקונה, ה"נ כבר זכה הקונה הנכרי, ומה לנו בהערמת המוכר, וכיון שזכה הנכרי אין עובר בבל יראה, עכ"ל.

והנה לכאורה יש לתמוה על הפוסקים שסברו שצריך שיהא בכל לבו.

ויש לומר בזה ב' דרכים: א) כיון שיש אומרים שעל ידי עצם המכירה הוא מבטל את החמץ, ומועילה א"כ המכירה עכ"פ מטעם ביטול, וכל דין הביטול הוא בלב, ולכן צריך שיהא בכל לבו. ב) יש לומר לפי המבואר בשו"ע (חו"מ סי' רז ס"ד ברמ"א) שלגבי מתנה אמרינן 'דברים שלב היו דברים', וביאר הטעם בסמ"ע (שם ס"ק י) שדווקא במכר שקיבל מעות עבור החפץ, אמרינן שמסתמא גמר ומקני אם לא פירש, משא"כ במתנה שנותן לו בחנם, שבזה שפיר אמרינן שאומדן דעת כל דהו מבטל המעשה, ואמרינן שלא גמר בדעתו ליתן לו מתנה בחנם, ואם כן נראה שה"ה יש לומר לגבי מכירת חמץ, שאפ"י אם דינו כמכר, עדיין מ"מ כיון שהמכירה היא רק לפסח, ודעתו מפורשת שרוצה לקנותו תיכף לאחר הפסח, ע"כ אפשר שדינו כמתנה, שצריך להקנותו לנכרי בדעתו דווקא, ובלא"ה הוי אמרינן 'דברים שלב היו דברים' ולא היתה המכירה בתקפה.

ועי' בבית יוסף (או"ח סי' תמח) שהביא את דברי התוספתא (פסחים פ"ב ה"ו) שכתב: ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי הוא מוכר לגוי או נותן לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח, ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה, ע"כ. ורבינו ירוחם (נ"ה ח"ה מו.) הוסיף על דברי התוספתא בשם הבה"ג (הל' פסח כט ע"ג) 'ובלבד שלא יערים', והקשה הב"י: ואינו מבין דבריו, דהא שרי ליתנו לגוי במתנה ולחזור וללקחו אחר הפסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפילו הכי שרי מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי, ע"כ. ועי' בשו"ת כתב סופר (סי' ז) שמבאר שזה שכתב 'שלא יערים', היינו רק באופן שנתנו לו במתנה, שבזה תלה את כוונתו במה שבלבו, אבל במכר אפילו קיבל רק קצת מעות, מ"מ מכירה גמורה היא ואין בה חשש שאלה עד שצריך להזהיר שייגמור בלבו שיהא מוכרו, מה לנו ולמחשבתו לאחר שקיבל דמי זבין, ע"ש. ומבאר שם שזה שלא שיטת הב"י, שכתב שהדין 'שלא יערים' קאי ג"כ על מכירה, ודעתו של הב"י מובן לפי דבריו לעיל בס"ד. ובלא"ה יש לעיין בכל מכר דאמרינן 'דברים שבלב אינם דברים', שזה רק לגבי להוציא מיד האחר, שבזה אמרינן 'לא הוי דברים' ואינו יכול לבטל את המכירה, אבל אם באמת כלפי שמיא גליא שלא היה בדעתו להקנות, א"כ י"ל שחסר בדין מקח וממכר, אלא שלענין דין חושן משפט אינו נוגע כיון שפעל ועשה מעשה קנין, ע"כ נקטינן שגמר בדעתו להקנות בלב שלם, וא"כ לגבי מכירת חמץ שצריך לצאת ידי שמים ולבטל את חמצו מרשותו, צריך שיהא בלב שלם, אולם לכאורה נראה שלפי דין חו"מ זכה הגוי בחמץ לגמרי, א"כ כבר מועיל ג"כ לענין איסור 'בל יראה'.

ואומר 'מה העדות והחוקים והמשפטים', ולכן אמר בעל ההגדה: 'ואף' אתה אמור לו כהלכות הפסח, היינו שילמד עמו את ההלכות, משא"כ הרשע שאינו בא לשמוע את הדינים, רק שואל על ענין 'עבודה קשה' - מה 'העבודה' הזאת לכם, ומשום שאינו רוצה ללמוד את ההלכות, ורוצה לקיים רק מצוות שחייבים לקיים, לכן חסר מעצם המתיקות והשמחה שיש במצוות, וכלפיו הוא באמת 'עבודה קשה', ולזה משיבים לו: 'לכם ולא לי' - כי רק 'לך' בעבור שאינך רוצה ללמוד את דיני המצוה, לכן הרי המצוה לך 'עבודה קשה', ולכן אינו זוכה לקיים את המצוות, אבל לאלו הלומדים את דיני המצוה - אינה נחשבת כלל לעבודה קשה.

ומן הראוי לציין את דברי הליקוטי מהרי"ח (סדר בדיקת חמץ) שהביא מהייטב לב זצ"ל וז"ל: 'ועי' בספר ייטב פנים מכבוד אדמו"ר הגה"ק מו"ה יקותיאל יהודה ט"ב מסיגוט זצ"ל רמז נאה למנהג העולם לבדוק הכיסים ביום, דהנה ידוע דעל גזל אין מועיל תשובה עד ששייב הגזילה, והנה בדיקת הכיסים הם לרמז על הגזל הנקרא חמץ, אך בדיקה זו אינו מועיל אלא על הגזל הידוע לו ישוב הגזלה, והנה בלילה אינו הבדיקה רק לחמץ שאינו ידוע לו, אבל ביום - הבדיקה ג"כ לחמץ ידוע לו, לכן בודקין ומעבירין אז החמץ מהכיסים ע"ש, ודברי פח"ח ושיי' עכ"ל.

בהגדה של פסח אומרים הנוסח: 'על אחת כמה וכמה טובה ומכופלת למקום עלינו, וכן הוא בגמרא פסחים (טז): אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה, א"ל 'בעי לאדוויי ולשבוחי'. ונציין לאיזה מילתא דאגדתא בענין הכרת הטוב, שביו"ט פסח אנו עסוקים להלל ולשבח להשי"ת על כל הטובה שעשה עמנו.

וראה מה שכתב החוות דעת בהקדמה לפירושו על ההגדה 'מעשה ניסים', ולאחר שמאריך בענין ההודאה להשי"ת מביא וז"ל: 'וביחוד סיפור יציאת מצרים, אשר הוא שורש בכל הטובות שהטיב וכמו שאבאר בפנים, הטיל עלינו יתברך בחיוב גמור, להיות מצווה ועושה לספר נסיו ולהודות לו על כל פרט ופרט, כדי להגדיל שכרו אתנו, אף שהוא מחוייב בחיוב שכלי לכל מקבל טובה להודות למטיב לו, חשב עלינו יתברך ההודאה למצוה. ויש לבאר שזה שאמר בעל ההגדה: 'ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים'. שלכאורה תמוה מה ענין ידיעת התורה לפסור מספור יציאת מצרים, וביותר שלומדי ויודעי התורה הם הרי המהדרים במצוות התורה יותר מאשר פשוטי העם, אלא כוונתו לומר שבה שהוא יודע את התורה כולה ועוד שהוא נבון, ישכח מלהכיר טובה על זה, ולכן מזכירים לו: 'עבדים היינו לפרעה במצרים' וכו', ואילו לא הוציא הקב"ה אותנו ממצרים, היינו משועבדים עד עכשיו לפרעה במצרים, ואז לא היה בידו ללמוד תורה כלל, נמצא שעל ידי סיפור יציאת מצרים הוא מבין בדעתו להכיר טובה להקב"ה, ולזכור מה שעשה עמנו בגאלנו מעבדות לחרות ושרק כך זכה לכל מה שזכה בהשגת התורה.

וכן מצינו בפרשת הביכורים שפירש"י עה"פ (דברים כו, א) 'ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו הגדתי היום' וז"ל: 'ואמרת אליו - להגיד שאינך כפוי טובה', ומצינו בירידי של בעל הביכורים מספר מענין שעבוד וגאולת מצרים, ומתחיל (שם ה) 'ארמי אובד אבי וירד מצרימה' וגו', וכבר הקשו המפרשים למה מזכירים אז דווקא את פרשת יציאת מצרים, ויתבאר שבזמן שבא האדם להודות ולהכיר טובה להשי"ת על הטובה שעשה עמו בענין הפירות, אזי הזמן גורם שגם יכיר טובה להשי"ת על הטובה הגדולה שעשה השי"ת עמנו ביציאת מצרים, במה שהוציאנו מעבדות לחרות ומאפילה לאור גדול. וכגון זה מצינו שתקנו חז"ל בנוסח ברכת המזון 'נודה לך ה' אלוקינו וכו' ועל שהוצאתנו ה' אלוקינו מארץ מצרים', והוא ג"כ כדרך זה, שבזמן שאנו מודים על המזון ומזכירים טובה להשי"ת, ראוי להכיר לו טובה גם על עיקר הניסים שהיו ביציאת מצרים.

ונסיים בדברי הרדב"ז בשו"ת (ח"ג סי' תתקצו) וז"ל: 'שאי אפשר להסביר בדרך הפשט מדוע החמירה תורה כ"כ באיסור חמץ [דאסור במשהו ואסור בהנאה, וכיצא בחומרות אלו שלא מצינו בשום איסור], ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפי' כל שהוא לא בטיל והוא אמת ונכון'. וידוע מאמר הבית אהרן מקארלין ז"ע שלמקום שאינו מגיע לבדוק בידיו צריך לבטל בלב, 'מיט א שטיק הארץ', והיינו רצון והשתוקקות לשנות מהמעשים הרעים ולחזור למוטב.

והנה פשוט וברור שאף שפסקי הלכה שלפנינו מובאים מבאר תורות של גדולי הפוסקים, מכל מקום מאחר שע"י פרט קטן יכול הדין להשתנות, לכן יש לעשות שאלת חכם בכל מקרה לגופו של ענין.

בשם רבני הכולל שליט"א נברך את כל הקוראים והמעיינים החשובים, וכן את תומכי הכולל החשובים, ואת כל אחינו בני ישראל, שיזכו לחוג את חג הפסח בדיצה ובחדוה. ויה"ר שבקרוב נזכה לעלות לציון ברננה, ושם נאכל מן החרובים ומן הפסחים, אכ"ר.

חודש ניסן תשפ"ה **המערכת**

לכתחילה הדין שיש לו למכור את חלק החמץ שיש לו בחברה, וכבר דנו בזה גדולי עולם מה דינם של המניות וחברי בע"מ (קאמפאני) מה דינם, ומרן הגאב"ד זצ"ל בשו"ת חשב האפוד (ח"א סי' טב) נוטה להקל בכל אלו ע"ש.

אבל בשו"ת מנחת יצחק מבואר שצריך למכור את חמצו כדי להינצל מאיסור חמץ, והגם שבדיניהם כדי למכור מניות צריך להיות רשום ע"ש חברו, אפ"ה אין לחוש.¹

והנה כל עצם הנידון בענין המניות אם מיקרי שיש לו בעלות, זה דווקא באופן שאין לו בעלות עליהם ואינו יכול לחוות דעתו בהחלטות הקשורות לעסק, משום שאז י"ל לא נקרא שהחברה נמצאת גם בבעלותו, אבל באופן שיש לו דעה רשייכות להחלטות, אז לכו"ע חייב למכור את החמץ.

[ד] וכן אסור לקנות חמץ קודם הפסח באופן שיש בדעתו למכורם לגוי למשך ימי הפסח, ובכדי שיהיו מוכנים לו תיכף לאחר החג (עי' בספר 'מכירת חמץ כהלכתו'), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' מט) לאחר שדן שם בענין זה מסיק וז"ל: 'ועכ"פ נראה דדבר מגונה הוא למכור לכתחלה כדי שיהי' לו מיד אחר הפסח, מכל מקום באין עצה אחרת וגם הוא מקום הפסידא, כדאי הם המתירים לסמוך עליהם'.

[ה] ודנו הפוסקים אם בכלל מה שהאדם מבטל את חמצו הוא מכוון גם על החמץ שמוכר לנכרי או לא, והנפק"מ בזה: שכן אם נכלל בביטולו יוצא שמדין תורה אין החמץ שייך אליו, ומה שמוכרם לנכרי אינו אלא מדין דרבנן שחששו שמא ימצאם בפסח ויבוא לאוכלם, ואם אינם כלולים בביטולו אזי המכירה מדין תורה שלא יהיו החמץ בבעלותו וברשותו.

שיטת הקצוה"ח (ס' קצד) ומקור חיים (סי' תמח) ושו"ע הרב²

בירורי הלכה

[ד] ויש בענין זה ב' הסברים: בשו"ת חת"ס (סי' קיג) מביא שהשיב להגאון בעל ברוך טעם, שבאמת יש לעצם המכירה חמץ גם לפי חוקי המדינה, משום שלענין מכירת חמץ גם הם מסכימים שימכרו באופן כזה, רק היכן שמוכר בדרך התגרים, בזה הטיל חוב שיהא להם תוקף גמור, אבל לענין איסור חמץ לא איכפת להם כלל.

ב' ועי' בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סי' לז) שכתב וז"ל: 'דאין לנו דין שפסקה לנו התורה, והיינו שלא איכפת לו כלל מה שבדיניהם אין תוקף למכירה'.

[ועי' בשדי חמד [מערכת חמץ ומצה סי' ט סוף אות כה] שהביא משו"ת חשק שלמה שכתב וז"ל: 'אודות קול הרעש הנשמע במחנה העברים, מחמת הפקודה החדשה מאת הקי"ה, ששטר הנכתב בלשון עברית אינו מועיל', וכתב הש"ח: 'ידע כ"ת שאין זה חדש, ומבואר בספר מקו"ח שגם בזמנו לא היה מועיל המכירה ע"פ דינא דמלכותא שמחזיקים הדבר להיתול בעלמא, ומאי נפק"מ בזה אם מחמת הכתב אם מחמת דבר אחר, וכשהייתי לפני הגאון חמדת שלמה, דיברתי אתו מזה שע"פ דינא דמלכותא אין המכירה הלזו כלום, שמחשבים ללעג וקלס, וביניהם הן היהודי המוכר והן הנכרי הקונה יכולים לחזור, וסיים שלפי שנהגו לעשות ערב קבלן ע"פ מ"ש מהרש"ז [שו"ע הרב], אין בזה שום מיוחד ופקפק כלל, וסיים שם: 'ובשטר מכירה שלי, נהגתי מאז לכתוב בו שאף אם הקנין אינו מועיל בדינא דמלכותא, יקנה ויזכה הנכרי בקנין המועיל בדינינו, ומאידך בעל התניא בסיודו כתב בנוסח שטר מכירת חמץ: 'הורשות נתונה להעתיק מכתב זה בלשון רוסיא באיזה מקום משפט הקיר"ה על נייר הארבראו', ולשלם נתינת הקיר"ה להיות תוקף מכתב זה כתוקף קאנטראק"ט הנעשה כנימוס ודת הקיר"ה, עכ"ל. הרי משמע שסובר שצריך שיהא תוקף גם ע"פ דיניהם].

[ה] ולכאורה צ"ע ממה שכתב הרב שו"ע בתשובה (נדפס בסוף הספר) שכל מה שמוכר לא נכלל בכלל הביטול משום שכמו שהפקד לזמן לא הוי הפקר, ה"ה אמרינו כן לגבי ביטול [וביאר האחרונים, שענין ביטול גרע טפי מהפקד, משום שכל דין ביטול החמץ להרבה ראשונים הוא להראות שאין לו צורך בחמץ ואינו רוצה בה, ובזה שרוצה שיחזיר לו הנכרי את החמץ לאחר הפסח, נמצא א"כ שבמעשה המכירה שפעל הרי יש סתירה למציאות של ביטול], וע"כ מזהיר שם שיעשה את מעשה המכירה כתיקונה, ואי לא הכי עובר בלאו של ב"ב וכו'. הרי מבואר שהחמץ שמוכר לא הוי בכלל הביטול, ואם לא עשה את המכירה כדינה עובר בכל יראה מן התורה, וכאן בשו"ע הרב מבאר שאפי' לא חלה המכירה אינו עובר באיסור בל יראה מה"ת, כיון שבמכירה יש גילוי דעת שאינו רוצה בחמץ. ויש שרצו לתרץ שהרב בתשובה חזר בו ממה שכתב בשו"ע הרב, אבל דחוק מאוד לומר כן, שהרי במכתבו פסק כדעתו והאריך בדיבורים חריפים, בו בזמן שהוא בעצמו סבור להיפך בשו"ע הרב.

על כן נראה בס"ד שיש בענין זה ב' נקודות: א) מה שנחלקו הפוסקים הביטול שאומרים 'כל חמירא' שמבטל בזה כל החמץ, האם נכלל בזה גם החמץ שמוכר לגוי. ונחלקו בזה גדולי העולם, ויש כמה טעמים לדעת הסוברים שלא נכללים

(פרמ"ג א"ח ס' תמח א"א סק"י ועוד) סוברים, שכל החמץ שהוא מוכר לא שייך לבטלם, ויש במעשיו אלו משום סתירה, שכן ממה נפשך - אם מבטלים ואינם שלו איך ימכרם לנכרי, וכן איפכא.

בכלל הביטול.

אבל בעת המכירה עצמו ע"פ ש גילוי דעת שאינו רוצה בחמץ, ומועיל עכ"פ כמו אם ביטל, ואפילו שגילה דעתו שרוצה לאחר הפסח את החמץ, מ"מ הרי כלפי דין מקח וממכר אין חסרון במה שקונוהו בחזרה לאחר פסח, שכן עצם המכירה נעשתה לעולם, אלא שקונה אותה בחזרה לאחר הפסח, וכיון שיש לו דעת על עצם המכירה שלא יהא החמץ שלו, א"כ בזה גופא יש גילוי דעת שלא יהא החמץ שלו, והיינו שלגבי דין הפקר לא מהני גילוי דעת כבכל ביטול כיון שרוצה בחזרה, אבל אם גילוי הדעת שאינו רוצה את החמץ הוא מכוח המכירה שפיר חל גילוי הדעת, ואפי' אם לפי האמת לא הועילה המכירה,

ו) ולכאורה הוא רק לפי שיטת הר"ן שביטול הוא מטעם גילוי דעת, או כשיטת הרמב"ן שמשחיבו כעפר, אבל לפי שיטת התוס' שביטול הוא מטעם הפקר, לכאורה הרי הביטול סתירה למעשה המכירה, שאם מפקירם לא שייך למכרם, ואם מכרם כבר שוב אינו יכול ראשי להפקירם.

שוב מצאתי מש"כ זקני בליקוטי מהר"ח (סדר הנהגת ערב פסח) וז"ל: מה שאומר בכל חמייא אחר שריפת חמץ 'דביערתיה', עי' בשו"ת דבר משה (תנינא ס' צח) בשם הגאון בעל די יוסף, דר"ל - מה שביער מהבית ע"י מכירה והיתה שלא כדון, עכ"ד. וכענין זה מובאר בחת"ס, ושו"מ בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח ס" מא) שמאריך הזה אם יכולים לומר שתועיל המכירה עם הביטול ביחד עי"ש, וכן מדייק בפסקי צמח צדק (לב ג') בדעת השו"ע הרב בתשובה, שכל החסרון של מכירה שאינו נכלל בכלל הביטול הוא מטעם הפקר לזמן, ומשמע שבלא"ה מועיל הביטול גם על מה שמוכר, והיינו דהוי כעין תנאי, שאם לא חלה המכירה - עכ"פ תועיל הביטול, ואם הביטול מועיל א"צ באמת למכירה.

כס ואב"ד צפון ירושלים עזריק תומב"א
אב"ד בד"צ אחבת שלום
נאב"ד בד"צ משיב כהלכה
וראש ישיבת חיי משה ירושלים

פנינים ליו"ט פסח 'זמן חרותנו' - במשנתו של מרן המהר"ל זי"ע -

אמר: 'מאבל ליו"ט', וכנגד ענין הרביעי שהיא השעבוד תחת אומת מצרים אמר: 'משעבוד לגאולה', ועוד יש גורסים בערבי פסחים: 'ומאפילה לאור גדול', כנ"ל (ועי' שם עוד [פרק ל] איך שביאר לפי"ז ד' הלשונות של גאולה).

ובזה אתי שפיר גדול השמחה שיש ביו"ט פסח, מה שמזכירים בכל המצוות את ענין יציאת מצרים, משום שתלויה בזה יסודה של האומה הישראלית, מה שקודם לכן לא היו במציאות של אומה עד שזכו ונגאלו ממצרים.

ועוד מבאר שם בגבורות ה' זי"ל: 'יש מקשים מה הועיל לנו היציאה, הרי אנו משועבדים בשאר מלכויות, דמאי שנא מלכות מצרים משאר מלכויות, ודברי הבאי הם, כי כאשר יצאו ישראל ממצרים קבלו הטוב בעצם, עד שהיו ראויים בעצמם להיות בני חורין מצד מעלתם, וזאת המעלה עצמית לישראל - שהם ראויים להיות בני חורין מצד עצם מעלתם, ודבר מקרי לא יבטל דבר עצמי כלל, כי עדיין על ישראל המעלה הזאת שהם בני חורין בעצם עם השעבוד במקרה, כי אחר שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ונתן אותם בני חורין, ולא עוד אלא אף מלכים וכו', ולפיכך אומרים חכמי ישראל (שבת קיא.) כל ישראל בני מלכים הם אף בגולתם, וזה מצד המעלה והחשיבות שקנו ישראל בעצם - לא נתבטל במקרה כלל, ע"כ.

ולזה נמצא שבי"ט פסח אנו משבחים על עצם מציאות עם ישראל, ועל החירות שבא לישראל להדבק על ידה אל השכינה על ידי המנוחה מהעבדות, וזה 'מאפלה לאור גדול' - וכפי שמבאר שם שענין האפילה היה גם בלא השעבוד, בעצם מה שלא היו בני חורין, ואח"כ הוסיף והטיב לנו השי"ת במה שנתן לנו התורה, שזה היה רק לאחר שנעשו במציאות 'עם ישראל', ושאו שוב יש אומה שאפשר ליתן לה את התורה.

ולפי משנתו של המהר"ל ניתי להבין את לשון בעל ההגדה שאמר: 'עבדים היינו לפרעה במצרים וכו' ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים', והיינו שאפילו אם לא היינו עובדים את פרעה בעבודה קשה המפרכת את הגוף, אבל עדיין עצם ענין השעבוד היה נמשך גם לאחר כן, לא היו באים למציאות החירות - להיות במציאות אומת ישראל, ועל זה אנו מודים ומשבחים בליל פסח. ובזה כמה נשתנה לילה הזה של פסח מכל הלילות שבכל הזמנים, לפי שבכל הדורות כולם לא נעשתה נס שיש בה שינוי בבריאה כמו שהיה ביציאת מצרים, לבד מאשר יהיה ביום הגדול והנורא בביאת משיח צדקינו שאז תשתנה כמו כן הבריאה בעצם, ויהיה בזה נס ושינוי גדול יותר מאשר היה ביציאת מצרים.

ולפי זה יש לבאר שאין הכי נמי שעל העינוי שנרמז בפסוק 'ימררו את חייהם', בזה באמת לא היתה נשתנה הלילה הזה, רק החלק של 'עבדים היינו' - היינו השעבוד, ועל זה אמר בעל ההגדה: 'אילו לא הוציא הקב"ה אותנו ממצרים, הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים', וכעין שביאר שם המהר"ל שנס גדול כיציאת מצרים לא היה יכול להיעשות לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, משום שנס גדול ושינוי בבריאה כזה רק הקב"ה בכבודו ובעצמו יש לו כוח לזה, להוליד מציאות של עם ישראל על ידי שינוי במערכות הטבע.

בכל השנה כולה אנו מזכירים ענין פסח, במה שאומרים במצוות רבות הנוסח 'זכר ליציאת מצרים', אולם מיוחד הוא היו"ט פסח שיש בו מצות סיפור יציאת מצרים. ויש לומר שצטוונו לספר על יציאת מצרים בליל פסח, כדי שנדע מענין הגאולה, ואז נוכל לזכור בכל השנה את הגאולה ממצרים. ובזה יש לבאר מה שסידרו בהגדה של פסח את המשנה (ברכות יב:) 'אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ימי חיך - הימים, כל ימי חיך - הלילות וכו', ותמוה למה סידרו משנה זו העוסקת במצות זכירת יציאת מצרים של כל השנה ולא במצות זכירת יציאת מצרים של כל ימי חיך, אלא לפי הנ"ל אתי שפיר, שעל ידי סיפור יציאת מצרים בליל פסח יוכל לזכור יציאת מצרים במשך כל השנה.

והנה, בעיקר היו"ט של פסח יש לעיין למה נתקנה, ובמה נתייחד פסח שיש בו מעיקרי האמונה ויסוד עם ישראל (עי' רמב"ן בסוף פר' בא שביציאת מצרים תלויה יסוד האמונה)? אם לציין שאז נעשו בני ישראל לעם, שלאחר יציאת מצרים נתעלו בני ישראל ועלו ממ"ט שערי טומאה, עד שהיו ראויים לקבל את התורה, הרי לכך נתקנה חג השבועות, זמן מתן תורתנו! ואם משום שהיו בני ישראל משועבדים ונגאלו מעבדות לחרות, הרי יש לנו עוד ימים טובים כאלה, כחנוכה ופורים, ובמה גדול כוחו של פסח מהם?

המהר"ל (גבורות ה' פ"ד) מבאר שבענין יציאת מצרים לא היתה הצלה משעבוד של עבודה גרידא, אלא שנעשו בני ישראל אז אומה ומציאות נפרדת, משום שבשעבוד מצרים היו במציאותם עבדים למצרים, ולא היתה בהם שום מציאות נפרדת מעבדותם, וכמו יד העבד שדינו כיד בעל הבית, וכל גופו משועבד לגמרי לאדונו בלא שיהא בו מציאות של אדם, ואף שהיו מזרע האבות הקדושים, עדיין בחסרון החרות היו חסרים מציאות של אומה נפרדת.

ועוד מבאר המהר"ל (פרק סא) שבמצרים היה ענין שעבוד בני ישראל בכמה בחינות: א) עצם השפלות בחסרון חרותם בהיותם עבדים ב) מה שנשתעבדו בעבודה קשה בחומר ובלבנים, והיא אשר שברה את רוחם עד שזעקו אל ה' ג) מה שהגדילו המצריים את קושי העבודה במה שהחליפו עבודת אנשים בנשים ולהיפך ד) עצם המציאות שהיו ברשותם של עם מצרים.

עוד מביא שם מה דתנן בפסחים (קטז:) 'לפיכך אנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' הוציאנו מעבדות לחרות וכו' ומאפלה לאור גדול', והיינו הכוונה בזה זי"ל: 'כי כאשר היו במצרים תחת רשות אחר, היו דומים כמי שהוא עומד באפילה ויש הפסק בינו ובין השמש, כך כאשר היו במצרים בלא זה שהיה עליהם שעבוד מצרים, היו כאילו לא היו נמצאים בפועל וכו' ואח"כ יצאו לאורה להיות להם מציאות בפועל, ע"כ. ולפי"ז ביאר שינוי הלשונות שנקט בעל ההגדה 'מעבדות לחרות' - היינו ענין הראשון שהיא כנגד השפלות בחסרון חרותם בהיותם עבדים, וכנגד ענין השני שהיא מה שנשתעבדו בפרך בחומר ובלבנים המשבר את הגוף אמר: 'מיגון לשמחה', וכנגד ענין השליש שהיא מרירות העבודה בהחלפת המלאכות שבין האנשים לנשים

דבר ההלכה בענין ביטול חמץ

מרכיב שיטת הר"ן ורמב"ם ביחד, וז"ל: 'ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל וכו', וכשגומר בלבו הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור'. ומבואר שנקט בשו"ע הרב שדרך הביטול מתחיל במסיח דעתו וכו', ואח"כ נעשה הפקר, ומועיל כהסבר הר"ן שבלא"ה אינו ברשותו של אדם וע"י גילוי דעת סגי שיהא נעשה הפקר.

ומבואר בפוסקים שכיון שעיקר הביטול בלב ע"כ צריך להבין מה שאומר כדי שיחול הביטול, ואם לא הבין מה שאומר וסובר שאומר איזה תחנה לא יצא אפי' בדיעבד. (מג"א סי' תל"ד סק"ו)

ומטו משמיה מרן הגרי"ז דהקפיד מאוד לומר בלשון מעליא, דאם לא אמר בלשון מעליא לא יצא ידי חיוב ביטול, ואפי' במחשבה לא יצא, וכשיטת הפוסקים לענין תרומה וצדקה דאם חשב לומר ע"י דיבור ולא אמר דיבור מעליא, אין המחשבה מועיל כיון דרצה לומר ע"י דיבור, וה"ה בזה שאע"ג דביטול מועיל אפי' בלב, אבל כיון שחשב לומר דיבור הרי זה חל רק ע"י דיבור, ולא מועיל הביטול משום מחשבה.

והקשו עליו (ראה משנת פסח) דלא דמיא לתרומה וצדקה, דהתם צריך שיהא חלות נדר בזה, וכיון שחשב לומר בפיו הרי מגרע בזה כיון שרוצה שיחול רק באמירה וממילא אין כאן מחשבה, אבל בביטול שאינו חלות אלא ה"ה גילוי דעת ואפי' מחשבה גרידא מועיל כמו שמבאר הר"ן שחמץ אינו ברשותו של אדם אלא התורה אוקמוהו ברשותו, ובזה שמגלה דעתו שאינו רוצה אינו ברשותו, ולכן מועיל אפילו בלב, וא"כ אין האמירה מגרע המחשבה, וכיון שכל מבטל חמץ הרי חשב כן בלבו בזה לבד סגי. וראה בבאורי הלכה לתרץ דעת הגרי"ז.

מהות ענין הביטול

מה"ת מועיל ביטול חמץ לחוד ושוב אינו עובר על בל יראה, ונחלקו הראשונים מהיכא ילפינן דין ביטול, דעת רש"י שנלמד מ'תשבתו', ודעת תוס' דביטול מטעם הפקר, והקשה הרמב"ן דא"כ היה צריך לומר לפני ג', וכן קשה שאם הוא משום הפקר לא יועיל בלב כי אין הפקר בלב, ואילו בחמץ כתוב כמה פעמים בגמרא "מבטלו בלבו". ועוד שהקשה שבגמרא איתא (ז ע"א) ששבת מבטלו, ואיך יכול לבטל חמץ בשבת, הלא אסור להפקיר בשבת שדומה למקח וממכר, [והפוסקים תירצו קושיה זו על פי המאירי בספרו מגן אבות (יח) דכיון דתכלית הביטול אינו שיזכה בו חבירו אלא שיוציא מרשותו שלא יעבור עליו בבל יראה וב"י, משו"ה אינו דומה למקח וממכר, דרך אם מפקירו כדי שחבירו יוכל לזכות בו דומה למקח וממכר].

והרמב"ן מסיק בטעם דמהני ביטול, כיון שהחמץ אסור בהנאה וקיימא לן איסור הנאה אינו ממון, היה מן הדין שלא יעבור עליו אדם משום בל יראה בפסח. אלא שעשאתו התורה כאילו היא ברשותו (פסחים ו), מפני שרוצה הוא בקיומו. ולכן, כאשר מגלה דעתו שאינו רוצה בו ומבטלו מדין ממון, ממילא אינו עובר עליו.

ושיטת הר"ן שביטול מטעם הפקר, אלא דבזה שבלא"ה אינו ברשותו של אדם, מועיל גילוי דעת לחוד שאינו רוצה בה דהוי הפקר, וא"צ בפני ג' ומועיל גם בלב.

וז"ל הרמב"ם: 'ומהו השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאינו ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שברשותו ה"ה כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל'. **ובשו"ע הרב**

• פרנס השבוע •

ידידינו הרבני הנגיד הטפסר המרומם
ר' ישראל מאשקאוויטש שליט"א

זכות החזקת התורה יגן עליו בכל מילי דמיטב
בכני וחיי ומזוני ריחיי ולהמשיך במעשיו החסדים

• פרנס השבוע •

ידידינו הרבני הנגיד
ר' יעקב יוסף שישא שליט"א

זכות החזקת התורה יגן עליו בכל מילי דמיטב
בכני וחיי ומזוני ריחיי ולהמשיך במעשיו החסדים

• כסא דנחמתא לתרי אחי חשובי •

ידידינו הרבני הנגיד הרה"ח
ר' דוד סודומפער שליט"א
וידידינו הרבני הנגיד הרה"ח
ר' יוסף חיים סודומפער שליט"א

היושבים כעמק הבכא על פטירת אחיהם
המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים

• פרנס השבוע •

ידידינו המרבה פעלים לתורה ולחסד
הרבני הנגיד

ר' ברוך משה מאשקאוויטש שליט"א

זכות החזקת התורה יגן עליו בכל מילי דמיטב
בכני וחיי ומזוני ריחיי ולהמשיך במעשיו החסדים

